

ΟΙ ΜΕΣΟΓΕΙΤΕΣ ΣΤΟ 1821. ΝΕΟΤΕΡΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.

Η παρουσία των Μεσογειτών στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821 εξακολουθεί να είναι ακόμη και σήμερα ευρύς χώρος για έρευνα και μελέτη. Οι απλοί, ασήμαντοι ίσως, αγωνιστές πρόγονοί μας, μένουν άγνωστοι και λησμονημένοι σαν να μην υπήρξαν. Είναι χρέος μας στο μέτρο του επικτού να τους αναζητήσουμε, να τους μάθουμε και να τους τιμήσουμε.

Σε σχέση με άλλες περιοχές του Ελληνικού χώρου, η Αττική και ειδικότερα η Μεσογαία, δεν έχουν να προβάλλουν τις ηγετικές-ηρωικές φυσιογνωμίες, σαν αυτές που πέρασαν ευρύτερα στο χώρο του μύθου. Υπήρξαν όμως και 'δω αγωνιστές, που πολέμησαν με ηρωισμό, έχοντας μπροστά τους το ίδιο όραμα, της ελευθερίας, έτοιμοι να πληρώσουν το ίδιο τίμημα, τη ζωή τους.

Η Μεσογαία στη διάρκεια της τουρκοκρατίας ήταν μια φτωχή περιφέρεια, που διοικητικά αποτελούσε «ναχιέ»¹ υπαγόμενο στον «καζά» των Αθηνών². Από στρατιωτικής πλευράς, σαν περιφέρεια δεν παρουσίαζε ειδικό ενδιαφέρον. Ήταν απομονωμένη, κοντά στη γειτονική Εύβοια, όπου έδρευαν ισχυρές τουρκικές δυνάμεις. Αρματολίκια ποτέ δεν είχαν δημιουργηθεί, και σχεδόν πάντα, οι κινήσεις της περιφέρειας βρισκονταν κάτω από τον έλεγχο της Αθήνας. Ναυτική παράδοση δεν υπήρξε, και οι μεγάλες παραλίες με τα φυσικά λιμάνια έμειναν για τους Μεσογείτες χωρίς να τους συγκινούν. Οι αρβανίτες κάτοικοι της Μεσογαίας ήσαν αγρότες, άνθρωποι τραχείς, δουλευτές, τίμιοι, δύσπιστοι σε ότι καινούριο.

Η λαχτάρα για να πετάξουν τον τούρκικο ζυγό σιγόκαιγε μέσα τους. Η απάντηση στο προσκλητήριο του Γένους ξεπήδησε αυθόρμητα. Η φωνή της Ρωμοσύνης τους άγγιξε ως τα μύχια. Οι αρβανίτες της Μεσογαίας ένιωθαν ρωμιοί. Έσπευσαν χωρίς καθυστέρηση, μαζί με τους υπόλοιπους της Αττικής να διώξουν τον Τούρκο.

Πηγές

Η εργασία αυτή αποτελεί πρόδρομη ανακοίνωση μιας συστηματικότερης μελέτης για τους Μεσογείτες αγωνιστές του '21, βασίζεται δε στο μέχρι τώρα δημοσιευμένο υλικό και σε έρευνα που έγινε στη διάρκεια των ετών 1980-83.

Η έρευνα έγινε κυρίως:

1. στο Τμήμα Χειρογράφων και Ομοιοτύπων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος³ και
2. στα Γενικά Αρχεία του Κράτους.

Κατά δεύτερο λόγο, έρευνα επίσης έγινε:

- στο Αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας⁴, καθώς και
- στο Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών⁵.

Τα στοιχεία που αντλήθηκαν από το Αρχείο των Συμβολαιογράφων Αθηνών⁶ ήταν πολύτιμα, για το 1835 βέβαια και μετά, προκειμένου να συντεθεί η προσωπογραφία των αγωνιστών.

Ελάχιστα έγγραφα, άγνωστα μέχρι τώρα, βρέθηκαν διάσπαρτα σε ιδιωτικά αρχεία απογόνων αγωνιστών.

Η προφορική παράδοση ακόμη, αν και αχνά, εξακολουθεί να φέρνει μέχρι τις μέρες μας διηγήσεις σχετικές με τα γεγονότα του '21.

Ως προς την αξιολόγηση τέλος, των ευρημάτων της έρευνας, σημειώνονται τα παρακάτω:

1. Από τα έγγραφα της επαναστατικής περιόδου αντλούνται οι πλέον αξιόπιστες πληροφορίες.

2. Τα μετεπαναστατικά έγγραφα, κυρίως δε τα πιστοποιητικά, που έδιναν οι οπλαρχηγοί στους διάφορους αγωνιστές, δεν είναι απόλυτα αξιόπιστα. Οι χαρακτηρισμοί τις περισσότερες φορές είναι τυποποιημένοι, ενώ άλλες φορές είναι εμφανώς υπερβολικοί. Οι τελικές κρίσεις των αγωνιστών, που έγιναν από τις διάφορες επιτροπές⁷ προκειμένου να δοθούν ανάλογες συντάξεις, ήσαν σε σημαντικό ποσοστό διαβλητές⁸. Παρόλα αυτά, πρόσωπα, γεγονότα και μαρτυρίες, που αναφέρονται, δεν μπορούν να αμφισβητηθούν.

3. Η αξιοπιστία της προφορικής παράδοσης τέθηκε σε αμφισβήτηση. Έγιναν οι πληροφορίες αποδεκτές μόνο στην περίπτωση που επιβεβαιώνονταν από γραπτές μαρτυρίες.

Τα γεγονότα

Όταν το βράδυ της 25ης Μαρτίου 1821 έγιναν γνωστά στην Αθήνα τα γεγονότα, που είχαν ήδη συμβεί στην Πελοπόννησο, οι πρόκριτοι της Αθήνας έγραψαν σε όλα τα γύρω χωριά και ήρθαν από δύο γέροντες. «Τούς έσυμβουλέψαμε νά είναι έτοιμοι όλοι εις τά όπλα και νά μαζευτούν εις τό Μενίδι. και όταν ήμεις τούς έμηνύσωμε έτότε νά κινηθούν» αφηγείται ο πρόκριτος Άγγελος Γέροντας στα απομνημονεύματά του⁹.

Την 1η Απριλίου, ο Μελέτης Βασιλείου από τη Χασιά, μυημένος φιλικός¹⁰. «σηκώνει τούς Χασιώτες εις τά όρματα...»¹¹. Πρόκειται για την πρώτη ανταρσία που γίνεται στο χώρο της Αττικής. Λίγες μέρες μετά, ξε-

σηκώνονται και οι Μεσογειές. Πληροφορίες για την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην επαρχία της Αττικής και στα Μεσόγεια, μας δίνουν 3 ανέκδοτα έγγραφα¹². Οι Τούρκοι έχουν συλλάβει από τις 10 Απριλίου 12 όμηρους, τους πρόκριτους της Αθήνας και άλλα σημαίνοντα πρόσωπα. Στις 15 Απριλίου, απ' την Ακρόπολη, όπου κρατούνται, γράφουν οι προεστοί και ο σακελλάριος Φιλάρετος¹³, επίσης συκρατούμενος, προς τον άγιον οικονόμο¹⁴. «ό άναγνώστης από χαλάνδρι έσεικόθη και έπηγε εις τά μεσόγια να σηκόση όλους εις τό ποδάρη και πρέπει να σικοθής να υπάγεις εις όλλα τά χωρία να τούς ισιχάσης... να μήν δώσουν πίστη εις αυτόν τόν πλάνον... κάμε τό συμφερότερον ως φρόνιμος και να μήν άφήνης καιρόν ότι ήμεθα χαίμενοι...»¹⁵. Πάλι γράφει: «...να υπάγεις εις τά χωρία όλλα μεσογιών και καταδέματος και δερβανοχωρίων να τούς ειπέεις εκ μέρους του δεσπότου να ισιχάσουν... εΐμαστε όλοι τουρκοι και ρομέοι και πιστοί της βασιλείας ραγιαδες...»¹⁶. Πάλι αλλού γράφει: «...έδω έγινε κοινή συνέλευσις παρά του ένδοξοτάτου έφέντη μας και των ένδοξοτάτων άγάδων και των προεστών μας... να άνοιξης τό μαγαζί και όσον σάρι... έχεις να τό δώσης... να εύγάλης ένα άνθρωπον να υπάγη εις τά μεσόγια με γράμμα σας να ισιχάσουν... πρέπει να παύσουν αυτό τό κίνημα θέλει να τούς δώση μεγάλην ζημίαν...»¹⁷. Στις 19 Απριλίου, ο σακελλάριος Φιλάρετος ξαναγράφει: «...και τρίτη κοινή συνέλευσις έγινε και κοινή άπόφασις ότι... να συναξεται τούς περιβολαρέους, τούς ζευγήτας και τά άλλα συναφή να μαζοχθούν να κοιτάξουν τήν δουλιάν τους καθένας χωρίς κανέναν φόβον... ότι από κανέναν δέν έχει καμίαν πείραξιν. διότι είναι κοντά τό θέρος... και ό κόσμος είναι χωρίς φωμί και είναι χρεία να συναχθῆ τό φωμί...»¹⁸.

Από τα παραπάνω έγγραφα μπορούμε να συμπεράνουμε, όσον αφορά τις κινητοποιήσεις στα Μεσόγεια, ότι πράγματι και εδώ επικρατούσε το γενικό επαναστατικό πνεύμα, που ήταν διάχυτο σ' όλη την Αττική. Δεν γνωρίζουμε ποιος ήταν ο «άναγνώστης από χαλάνδρι»¹⁹, ίσως να ήταν ο «σύνδεσμος» που έφερε τα διάφορα μηνύματα. Το έδαφος πάντως πρέπει να ήταν ήδη ετοιμασμένο. Αν λάβουμε υπόψη ότι στις 25 Απριλίου όλοι οι επαναστάτες, με τους Μεσογειές μαζί, ξεκινούν από το Μενίδι, όπου ήσαν συγκεντρωμένοι, να επιτεθούν στους κλεισμένους στα τείχη της Αθήνας Τούρκους, τότε, εύκολα φαίνεται ότι στο δεκαήμερο 10-20 Απριλίου οι κινητοποιήσεις στα χωριά των ξεσηκωμένων μεσογειτών βρισκονταν πράγματι στο κατακόρυφο.

Το πνεύμα με το οποίο γράφτηκαν τα έγγραφα, που προαναφέρθηκαν, δεν μπορεί εύκολα να αποκρυπτογραφηθεί. Πιθανές μπορεί να θεωρηθούν πέντε εκδοχές. Πρώτη, η πιο πιθανή και πιο λογική είναι ότι τα έγγραφα αυτά, επειδή λογοκρίνονταν, δεν μπορούσε να είχαν διαφορετικό περιεχόμενο. Αυτή ήταν η συμφερότερη κίνηση προκειμένου να πείσουν οι πρόκριτοι ότι καταβάλλονταν και από ελληνικής πλευράς προσπάθειες για να αποφευχθεί ο ξεσηκωμός²⁰. Δεύτερη, ότι τα έγγραφα εξαναγκάστηκαν

βίαια οι όμηροι να τα γράψουν. Τρίτη, ότι το νόημα του κειμένου ήταν συνθηματικό. Τέταρτη, ότι διαφωνούσαν οι πρόκριτοι μόνο ως προς την ημερομηνία του ξεσηκωμού²¹. Πέμπτη, ότι λιποφύχισαν πραγματικά οι όμηροι και παρότρυναν τους ραγιαδες να μην επαναστατήσουν. Από άλλα παράλληλα για τις ημέρες αυτές κείμενα²², και έχοντας υπόψη το γεγονός ότι, μεταξύ των ομήρων βρισκόταν μυημένοι φιλικοί²³, το ενδεχόμενο οι πρόκριτοι αληθινά να προσπαθούσαν να καταστήλουν την επανάσταση, φαίνεται όχι πιθανό. Το περιεχόμενο έπρεπε να ήταν τέτοιο για να εξευμενιστεί η οργή των Τούρκων. Εξάλλου οι όμηροι οικειοθελώς συνελήφθησαν για να αποφευχθεί η αποφασισμένη σφαγή των Ελλήνων της Αθήνας από τους Τούρκους εγγυούμενοι «...πώς οι Ρωμαίοι όπλα δέν σηκώνουν...»²⁴.

Οι Μεσογειέτες λοιπόν, παρουσιάζονται σαν ξεχωριστό σώμα με ηγέτη τον λιοπεσώτη Γιάννη Ντάβαρη²⁵. Ο Γιάννης Ντάβαρης ηλικίας τότε 45-50 ετών, από τις ηγετικές φυσιογνωμίες των Μεσογείων, σύμφωνα με αμάρτυρη πληροφορία μυημένου φιλικός²⁶, φέρεται ως επικεφαλής των Μεσογειτών στο ξεκίνημα του ξεσηκωμού. Δεν γνωρίζουμε πόσο ήσαν υπό τις διαταγές του. Σύμφωνα με το σχέδιο ενώνονται με τους υπόλοιπους στο Μενίδι και ξημερώνοντας 25 Απριλίου οι επαναστάτες φθάνουν στην Αθήνα. Οι Τούρκοι πανικόβλητοι κλείνονται στην Ακρόπολη.

Η 1η πολιορκία διαρκεί μέχρι τις αρχές Ιουλίου. Υπό την απειλή του Ομέρ Βρυώνη, που έρχεται να ενισχύσει τους έγκλειστους στο κάστρο Τούρκους, οι Έλληνες εγκαταλείπουν την προσπάθεια και η Αττική κενώνεται. Σε πιστοποιητικό που χορηγούν Μεσογειέτες απ' το Πόρτο Ράφτη²⁷ σε Ποριώτη καπετάνιο²⁸, γράφουν: «...καθόν καιρόν ό Μερβεριόνης μέ τά στρατεύματά του ώρμησαν έναντίον μας... έσωσεν [ό καπετάνιος] ήμάς από τό κίνδυνον περιπλέον από πέντε χιλιάδας ψυχάς ανθρώπων αντίκρυ είς τό νησί...»²⁹. Το νησί που πήγαν δεν ορίζεται: ίσως είναι τα κοντινά Άνδρος ή Κέα, ίσως εκείνα του Σαρωνικού³⁰.

Διόμισι μήνες αργότερα, ο Ομέρ Βρυώνης αποχωρεί και οι πρόσφυγες ξαναγυρίζουν³¹. Η πολιορκία μπαίνει στη 2η φάση. Τελικά οι Έλληνες πετυχαίνουν. Στις 9 Ιουνίου 1822, υπογράφεται η συνθήκη παράδοσης του κάστρου³².

Ο Γιάννης Ντάβαρης στη διάρκεια της πολιορκίας έχει ρόλο κεντρικό³³. Τα χωριά των Μεσογείων συνεισφέρουν «εις πράγμα καί μετρητά»³⁴. Οι Μεσογειέτες, συμμετέχουν ενεργά σ' όλα τα πολεμικά γεγονότα. Συμμετέχουν στον αγώνα κατάληψης των Αθηνών. Τον Ιούλιο του '22, με του Δράμαλη την απειλή³⁵, τον Οκτώβριο, στη Βοιωτία, με τον Κιοσέ Μεχμέτ³⁶, αργότερα, τον Ιούλιο του '24, με τον Ομέρ πασά της Εύβοιας, στον Μαραθώνα³⁷, πολλοί κατατάσσονται στον Τακτικό και τον Μάρτιο του '26 συμμετέχουν στην εκστρατεία στην Κάρυστο³⁸. Υπάκουοι στα καλέσματα ακολουθούν.

Στην Αθήνα, τώρα, φρούραρχος είναι ο Γιάννης Γκούρας. Η συμπεριφορά του είναι έντονα σκληρή. Ειδικά για τον ξάδερφό του Μαμούρη, που περιπολούσε και φρόντιζε για την τάξη στα χωριά, γράφει ο Μακρυγιάννης: «...ἔτζι τζάχιζε κι ὁ Μαμούρης τούς χωργιάτες ὅσι δέν ἦταν φίλοι του... Στά Μισόγεια, στήν Κερατιά, ἐνοῦ δημογέροντα, Ἀναγνώστη Νυδραῖον τόν λένε πόσες τζικουργιές τ' ὄδωσε κι ἄν εἶδε ὑγείαν εἰς τό ἐξῆς ὁ ἀγαθός ἄνθρωπος...»³⁹. Το ἴδιο περιστατικό αναφέρει και ο Σουρμελής για τον Αναγνώστη Ανδρέου κάτοικο Κερατέας⁴⁰. Προφανώς, θα πρόκειται για το ἴδιο πρόσωπο. Πρέπει να πρόκειται για τον Αναγνώστη Ὑδραῖο, που για χρόνια μετά συνεχίζει να εἶναι πρόκριτος στην Κερατέα⁴¹. Ἴσως μάλιστα, να εἶναι ὁ ἴδιος με τον Αναγνώστη Γεωργίου, που στα επαναστατικά χρόνια υπογράφει «ἐπίτροπος Μεσογείων»⁴², αφού ξέρουμε ὅτι το πλήρες ὄνομα του πρόκριτου εἶναι «Ἀναγνώστης Γεωργίου Ὑδραῖος»⁴³.

Τον Ἀπρίλιο του '26, μετά το Μεσολόγγι, στόχος του Κιουταχή εἶναι το κάστρο της Αθήνας. Η απειλή του διαγράφεται σοβαρή. Η Ἀττική βρίσκεται σε προετοιμασία πολεμικῆς σύγκρουσης. Οι κάτοικοι συνεισφέρουν συνεχῶς⁴⁴. Ἀλλά και ο Γκούρας αναγνωρίζει: «...τά δεινά καί αἱ δυστυχία αἱ ὅποια ἐσχάτως ἀνεφάνησαν εἰς αὐτόν τόν τόπον ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν στρατευμάτων ὅπου ἐσυνάχθησαν ἐδῶ εἶναι μεγάλα καί φόνοι καί ἀτιμιαί καί ζημιαί σημαντικαί εἰς τούς κατοίκους δέν ἔλλειψαν»⁴⁵. Γράφουν ἐπίσης οἱ Δημογέροντες των Μεσογείων προς τὴ Διοίκηση για μια ομάδα στρατιωτῶν του Μῆτρος Βάγια, που ἔχει εγκατασταθεῖ στην περιφέρειά τους: «...ἐπειδὴ τὰ χωριά αὐτά δέν εἶναι εἰς κατάστασιν νά ταγίζουν καί μάλιστα χωρὶς τὴν διαταγὴν τῆς Σεβαστῆς ἐπιτροπῆς... ἀναφερόμεθα καί παρακαλοῦμεν [τὴν ἐπιτροπὴν] νά διατάξῃ νά σηκωθῇ ἀπ' ἐκεῖ [ὁ Μῆτρος Βάγιας] διότι οἱ κατοικοῦντες εἰς αὐτά τὰ χωριά θά σκορπίσουν μὴ ὑποφέροντας πλέον»⁴⁶. Δεν ἀρνήθηκαν να πληρώσουν τὴν «δεκατίαν»⁴⁷, ἢ να ἐκτελέσουν τις διαταγές της διοίκησης. Τους ἐξουθένωνε ὁμως ἡ αὐθαιρεσία, το πλιάτσικο⁴⁸ καὶ ἡ καταπίεση που δέχονταν ἀπὸ τους ἴδιους τους συναγωνιστές καὶ ἀρχηγούς τους. Η βόρεια Ἀττικὴ δὲν ἀντέξε καὶ «προσκύνησε» τον Τούρκο⁴⁹. Η Μεσογαία βαστούσε. Μέχρι τότε ὁμως; Εἶναι φανερό ὅτι οἱ προσδοκίες τους διαφεύδονταν ἐπικίνδυνα.

Οἱ Τούρκοι του Ομέρ Πασά της Εὐβοίας περνοῦν καὶ λεηλατοῦν τὴν Ἀττικὴ. Στις 26 Μαΐου φθάνουν στο Καπανδρίτι. Ο Γκούρας βγαίνει να τους ἐμποδίσει. Ἐρχονται ἐνίσχυση ὁ Βάσος Μαυροβουνιώτης με ολίγους στον Πειραιά καὶ ὁ Κριεζώτης με 1.200 στην Κερατέα⁵⁰. Στήνουν στρατόπεδο στην Κολομπιθέα. Ἀνάμεσά τους καὶ «...ὁ ἀναγνώστης ντάβαρης ἀπὸ τὰ μεσόγεια...»⁵¹.

Στις 29 Ἰουνίου, ἡ προσφλαχὴ του Κιουταχή φθάνει στο Καπανδρίτι.

Τὴν 1η Ἰουλίου, οἱ Τούρκοι εἰσβάλλουν στα Μεσόγεια, ὅπου «...εὐρόντες ἀντίστασιν κατὰ τὸ Λιώπεσι ὠπισθοδρόμησαν...»⁵². Δύο μέρες ἀρ-

γότερα, ο στρατός του Κιουταχή στρατοπεδεύει στα Πατήσια και αρχίζει τον αποκλεισμό της Αθήνας.

Μέσα στην πόλη αποκλεισμένοι ήσαν 1.400 περίπου ένοπλοι και 1.000 γυναικόπαιδα. Φρούραρχος ήταν ο Γκούρας. Κλεισμένος βρίσκεται και ο καπετάν Αναγνώστης Γιάννη Ντάβαρης επικεφαλής ενόπλου Μεσογειτικού σώματος από 36 παλικάρια⁵³. Η θέση, όπου ήσαν τοποθετημένοι, είναι σημαντική· φρουρούσαν το βορεινό προπύργιο του συγκροτήματος της Ακρόπολης⁵⁴· για τα κανόνια των Τούρκων στον Άρειο Πάγο ήσαν εύκολος στόχος. Ο Μακρυγιάννης μας πληροφορεί: «...οί Νταβαραίοι [εφύλαγον] από τήν πρώτην πόρταν του κάστρου έως τό Λιοντάρι»⁵⁵. Για το νεαρό μεσογειτή καπετάνιο, πάλι ο Μακρυγιάννης γράφει: «...κι ό καημένος ό Ντάβαρης ό Αναγνώστης μέ τούς πατριώτες του κι ό γέρο-Λίτζος ήρθαν νά σκωτωθούν μέ τούς χωργιανούς τους κι έντυναν κι έθρεφαν τούς συμπολίτες τους τούς δυστυχημένους Άθηναίους όπου συναγωνίζονταν έξ άρχής εις τά δεινά τής πατρίδος. Καί τότε ως άδελφοί μέραζαν τό έδικόν τους.»⁵⁶.

Ο πατέρας του Αναγνώστη, ο Γιάννης Ντάβαρης⁵⁷, ο οργανωτής της επανάστασης στα Μεσόγεια, ηγέιτο άλλης ομάδας, έξω από το κάστρο. Στις 6 Ιουλίου, η Διοικητική Επιτροπή Ανατολικής Ελλάδος, που έδρευε τον καιρό αυτό στην Αίγινα, έγραφε προς τον γηραιό οπλαρχηγό: «...άμα όπου λάβεις τήν παρούσαν νά πάρης όλους τούς εις τά αυτόθι όπλοφόρους άθηναίους καί άμέσως νά έλθης έδω έπειδή έτοιμάζονται καί άλλοι νά συνεχιστρατεύσετε διά τας άθήνας...»⁵⁸.

Φαίνεται ότι ένοπλοι υπερασπιστές στα Μεσόγεια δεν υπάρχουν. Άνετα τις επόμενες μέρες, μέχρι τις 10 Ιουλίου, οι εχθροί τα λεηλατούν⁵⁹. Στο ημερολόγιο του Καρώρη διαβάζουμε: «[6 Ιουλίου]... έπιασαν εις τό χωρίον Χαρβάτον καί εις άλλα τέτοια μικρά χωριά όλόκληραις φαμιλλιαίς... [9 Ιουλίου] έφθασε καί μία νέα αίχμάλωτος Μισογειτίσσα φυγούσα από Χαλάντρι... τό ίπικόν του έχθρου περιφέρεται όλόεν καί λαφυραγωγεί εις Μισόγεια.

10 Ιουλίου. Έφάνη εις τά περίξ τής πόλεως ίπικόν, τό όποιον δέν έφαινετο τελείως τρεις όλοκλήρους ήμέρας καί σημείον ότι επέστρεψαν από τήν έστρατείαν εις Μισόγεια»⁶⁰.

Έκαψαν δάση, έκαμαν μεγάλες ζημιές. Έφθασαν μέχρι την Κερατέα⁶¹. Οι κάτοικοι, που είχαν μείνει, σπείδουν στα παράλια και περνούν απέναντι στα νησιά: «...ήρχοντο εις τήν θέσιν άγιος Νικόλαος, ως εις καταφύγιον καί ήναπτον πυράς όπως έλθωσιν πλοιάρια εκ Κέας καί άλλαχόθεν προς διάσωσιν αυτών εις τας νήσους...»⁶². Επί 5 μέρες οι Μεσογειτες, έβλεπαν από μακριά τις φλόγες να υψώνονται πάνω από τα σπίτια τους και τα κτήματά τους⁶³.

Στις 28, φθάνει και στρατοπεδεύει στην Ελευσίνα ο Καραϊσκάκης. Στις 7 Αυγούστου, γίνεται σκληρή μάχη στο Χαϊδάρι.

Η πολιορκία ολοένα γίνεται και πιο στενή.

Στις 1 Δεκεμβρίου του '26 «ὁ κύριος χατζή Γεώργιος Κρουσταλιώτης στέλλεται ἐντεῦθεν [ἀπό τήν Αἴγινα] παρά τῆς Διοικήσεως μέ τούς ἀνθρώπους του διά τά χωρία τῶν Μεσογείων...»⁶⁴. Μια ἄλλη μεσογειίτικη ηγετική φυσιογνωμία, ὁ Χατζή Γιωργάκης ἀπό τόν Κουρσαλά⁶⁵, τὸ Κορωπί δηλαδή, ἐρχεται «μέ τούς ἀνθρώπους του» στα γινώριμα γι' αὐτόν ἐδάφη τῆς Μεσογαίας, με κάποια ἀποστολή. Δέν γνωρίζουμε ποιά⁶⁶. Πάντως, τὸν καιρὸ αὐτὸ ὁ χώρος βρίσκεται ἐξω ἀπὸ τὸ πεδίο τῶν πολεμικῶν επιχειρήσεων.

Ὁ Γιάννης Ντάβαρης, τὸν Οκτώβριο τοῦ '26, βρίσκεται στο Λαμαλά, τὸν Ἰανουάριο τοῦ '27 με τὸ σῶμα τῶν ἀθηναίων, στο στρατόπεδο τῶν Μεγάρων⁶⁷, τέλος Ἰανουαρίου δε. φθάνει μαζί με τὸν Μακρυγιάννη στο Φάληρο. Ὁ ἴδιος ὁ Μακρυγιάννης σε σημειώμά του, μας πληροφορεῖ: «ὁ Γιάννης Ντάβαρης καὶ ὁ χριστόδουλος ἦταν μαζί μου στό περὲα μεξίντα στρατιώτες 60. πτόθικαν 1 μινες...»⁶⁸.

Στις 27 Ἰανουαρίου, ὁ Κιουταχίς κάνει στους πολιορκημένους στο κάστρο πρόταση νὰ παραδοθῶν. Γραμματοκομιστὴ ἔστειλε ἕνα χωριάτη ἀπὸ τὸ Μαρκόπουλο, που εἶχε συλλάβει αιχμάλωτο στη μάχη τοῦ Καματερού⁶⁹. Ὁ Καρώρης γράφει ὅτι τὸν στέλνει «...ἐπίτηδες..., διὰ νὰ ζωγραφίσει περισσότερον τὴν δυστυχίαν..., Ὁ καλὸς οὗτος χωρικός εὐρέθη γεμάτος ἀπὸ χρηστὰς εἰδήσεις... καὶ ἀντὶ νὰ βλάψῃ ὠφέλησε μάλιστα...»⁷⁰. Οἱ Τούρκοι συχνὰ χρησιμοποιούσαν αιχμαλώτους δια δικῆς τους δουλειῆς. Στις 6 Ἰανουαρίου, πάλι στο ἡμερολόγιό τοῦ Καρώρη, διαβάζουμε: «...ἐπιασαν καὶ τρεῖς ἐσγάτας τῆς ἐθρικῆς ὑπὸνόμου Μισογειίτας· οἱ δύο ἦσαν ἀπὸ τὸ χωρίον Κουρσαλά καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ Μαρκόπουλον»⁷¹. Οἱ πιθανότητες νὰ πήγαν οἱ ἐργάτες αὐτοὶ με τὴ θέλησή τους, εἶναι ἐλάχιστες. Πρῶτα, γιατί τέτοια συμπεριφορὰ τῶν Μεσογειτῶν σε καμιὰ πηγὴ δέν ἀναφέρεται καὶ ἔπειτα, γιατί εἶναι γνωστὸ, πως οἱ Τούρκοι στις ἐφόδους τους στα Μεσόγεια συνέλαβαν πολλοὺς αιχμαλώτους⁷².

Στις 23 Φεβρουαρίου, τραυματίζεται ἀπὸ μιὰ κανονιά τῶν Τούρκων «...ὁ Ἀναγνώστης Ντάβαρης ἀρχηγὸς τοῦ μικροῦ Μισογειίτικου σώματος...»⁷³.

Ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ ὁ Gordon σχεδιάζουν ἐκστρατεία στα Μεσόγεια⁷⁴. Ὁ Καραϊσκάκης αρχικὰ συμφωνεῖ. Στόχος τῆς ἐπιχείρησης θα εἶναι νὰ προσβληθῆ ὁ Κιουταχίς καὶ ἀπ' τα ως τότε ἀσφαλὴ νῶτα του. Ὁ Gordon θα πάει στην Κέα προετοιμάζοντας τὴν ἐκστρατεία⁷⁵. Καθυστερεῖ ὅμως, καὶ ὁ Καραϊσκάκης τελικὰ ἔχει διαφορετικὴ γνώμη. Στις 31 Μαρτίου, γράφει στον Gordon: «...προχτές ὁποῦ μοῦ τὸ ἐπροβάλατε σὰς εἶπον ὅτι εἶναι καλὸν ... ἀνεῖσως τὴν ἰδίαν ὥραν ἔγινεν τὸ κίνημα, ἡ σημερινὴ περίστασις ὅμως δέν μᾶς τὸ συγχωρεῖ. τὸ νὰ πάμαι διὰ τὰ μεσόγεια καὶ νὰ πάρωμεν τὰ πράγματα τοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ ὠφελείσωμεν τίποτα, ἐπειδὴ ἔδω καθημερινῶς καὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο σκωτωνόμεθα δεκαπέντε καὶ εἴκοσι»⁷⁶. Οἱ κάτοικοι τοῦ Κουρσαλά, τρεῖς μέρες ἀργότερα,

γράφουν με απόγνωση προς τον Μακρυγιάννη και τον ηγούμενο της Καισαριανής Ιωσήφ: «...άδελφοί,... έπολεμήσαμε να κάμωμεν καταπώς έμιλήσαμεν... ήμποροϋμεν να φύγωμεν είκοσι τριάντα φαμελιαίς, οί άλλοι θά νοηθϋνε καί ποιός τούς παίρνει τό κρίμα άπάνου; Έμείς είς τόν Άρχηγόν καί είσέ λόγου σου καπετάν Γιάννη κρεμόμαστε...»⁷⁷. Προφανώς πρόκειται για σχέδιο κένωσης των Μεσογείων απ' τον άμαχο πληθυσμό⁷⁸. Οι Κουρσαλιώτες έχουν ενδοιασμούς. Δεν έχουν διάθεση όμως να διαφωνήσουν· νιώθουν ότι δεν είναι αυτοί που άποφασίζουν...

Το ελληνικό στρατόπεδο στον Πειραιά έχει ενισχυθεί από παντού. Το βράδυ 22 προς 23 Απριλίου προγραμματίζεται γενική κατά μέτωπο επίθεση. Λίγο πριν εκπτυχθούν οι ελληνικές δυνάμεις, από κάποια απειθαρχία, ο Καραϊσκάκης τραυματίζεται θανάσιμα. Ενσπείρεται πανικός και νικούμαστε κατά κράτος. Κάθε ελπίδα πλέον για λύση της πολιορκίας έχει χαθεί.

Οι υπερασπιστές του κάστρου, σιγά-σιγά το εγκαταλείπουν. Το μεσογείτικο σώμα με τον Αναγνώστη Γιάννη Ντάβαρη μένει μέχρι τις 16 Μαΐου⁷⁹. Ο οπλαρχηγός μας θα πάει στον Πόρο, όπου ήδη βρίσκεται ο πατέρας του⁸⁰. Πολλοί από τους υπόλοιπους μεσογείτες θα πάνε επίσης στα νησιά του Σαρωνικού.

Στις 24 Μαΐου, μετά από διαπραγματεύσεις υπογράφεται η Συνθήκη Παράδοσης του κάστρου. Οι τελευταίοι υπερασπιστές του, το εγκαταλείπουν και αναχωρούν στα νησιά. Για μια ακόμη φορά η Αττική κενώνεται από τους κατοίκους της.

Σύντομα, ξαναγίνονται σκέψεις για ανακατάληψη των Αθηνών. Τέλη Δεκεμβρίου, αρχές Ιανουαρίου του '28, στήνεται στρατόπεδο στην Ελευσίνα⁸¹. Η κόπωση, η πείνα και η ανέχεια των Ελλήνων δεν επιτρέπουν στο στράτευμα να απειλήσει σοβαρά τους τωρινούς κύριους του κάστρου⁸².

Στις 11 Ιανουαρίου, έρχεται ο Καποδίστριας. Αναπτερώνονται οι ελπίδες. Ο Δημ. Υψηλάντης κάνει εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στη Στερεά. Απ' την αρχή του '29 στόχος του Καποδίστρια είναι η απελευθέρωση και της Αττικής. Δίνονται μάχες στον Άγιο Ιωάννη της Χαισίας και στον Ανηφορίτη. Η Αθήνα όμως εξακολουθεί να ανεφοδιάζεται. Στις 12 Σεπτεμβρίου του '29, δίνεται στη Βοιωτία η τελευταία μάχη του Αγώνα, η μάχη της Πέτρας. Καταλήγει σε νίκη ελληνική. Ούτε τώρα η Αττική απελευθερώνεται. Η Αθήνα εξακολουθεί να φρουρείται από τουρκική φρουρά.

Οι Μεσογείτες, όσοι δεν είχαν φύγει ή όσοι απελπισμένοι είχαν ήδη ξαναγυρίσει σπίτι τους, εξακολουθούσαν να πληρώνουν φόρο υποτέλειας στους Τούρκους⁸³. Ήσαν όμως αρκετοί, που ακόμα βρίσκονταν εκτός Αττικής. Το 1829, σε μια απογραφή του πληθυσμού του Πόρου, συναντάμε πολλούς πάροικους Μεσογείτες⁸⁴.

Στις 3 Φεβρουαρίου 1830, υπογράφεται το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, που αναγνωρίζει οριστικά την Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος. Οι Τούρ-

κοι, που εξακολουθούσαν να κατοικούν μέσα στα σύνορά του, διατηρούσαν τις ιδιοκτησίες τους. Οι Οθωμανοί της Αττικοβιοιωτίας δικαιούνται να πουλήσουν τα κτήματά τους. Ωστόσο, «εις τόν κρατούντα τάς Ἀθήνας Σιλικτάρην τήν... παρασκευήν 9 [Μαΐου 1830]... ἤλθεν φερμάνιον τῆς Εὐρύπου, διορίζον τήν κένωσιν τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν»⁸⁵. «Ὁλην τήν νύκτα ἀναχωροῦσαν Τούρκοι ἀπό τάς Ἀθήνας μέ μεγάλην των βίαν... ὁ δέ Σιλικτάρης... ὄλα τά θεριζόμενα τά συνάξει ἐντός τῆς πόλεως... ἔπεμφεν ἐπίτηδες εἰς τά χωρία τῶν Μεσογείων διατάττων τούς χωρικούς Μεσοίτες νά τοῦ πληρώσουν τά ἔξοδα ὅσα ἐξόδευσεν εἰς τάς ἐκεῖ δύο ἀλικίας»⁸⁶. Αριθμός Τούρκων ὁμως και πάλι παραμένει. Στις 15 Αυγούστου 1830, ο Καποδίστριας γράφει: «Καί τοι πολλά ἀγωνιζομένης τῆς διπλωματίας ἡ Εὐβοια καί ἡ Ἀττική τότε μόνον πιστεύω ὅτι θέλουσι ταχινῶς κενωθῆ, ὅταν ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις δυνηθῆ ν' ἀγοράσῃ τά τουρκικά κτήματα...»⁸⁷. Προσπαθεῖ νά εξασφαλίσῃ πόρους γιὰ τὴν εξαγορά. Εξωτερικὸ δάνειο δὲν κατορθώνει νά συνάψῃ. Καταφεύγει στους Ἑλληνας κεφαλαιούχους. Λιγιστὲς θὰ εἶναι οἱ φορὲς, που τὰ κτήματα-τσιφλίκια θὰ ἀγοραστοῦν ἀπὸ τους καλλιεργητὲς τους. Οἱ Μεσογείτες ἐπιστρατεύουν τις ελάχιστες οικονομίες· ὅλες οἱ κοινότητες ευτυχῶς κατορθώνουν νά ἀγοράσουν κάποιο κοντινὸ τους τσιφλίκι⁸⁸.

Ἡ ἀναρχία στὴν ἐπαρχία εξακολουθεῖ νά ἐπικρατεῖ. Οἱ καταχρήσεις τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ταλαιπωροῦν τους χωριάτες. Ὁ Σουρμελής γράφει: «τινὲς ἐφόνευσαν καί ἕνα χωρικὸν πάντῃ ἀθῶον, κάτοικον τοῦ χωρίου Κουβαρᾶ καλούμενον Κώνστα Παππᾶ»⁸⁹.

Στις 31 Μαρτίου 1833, ἡμέρα Μεγάλῃ Παρασκευῇ, ἀναχωρεῖ τελικὰ ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη. Τὴν ἄλλῃ μέρα υφώνεται ἡ Ἑλληνικὴ σημαία. Ὅλοι πάνηγυρίζουν. Γιορτάζουν τὸ Πάσχα. Θὰ δειπνήσουν τὸ Πασχάλιο Δείπνο ἐλεύθεροι.

Οἱ Μεσογείτες εἶχαν κάθε λόγο κι αὐτοὶ νά πανηγυρίζουν. Το δέντρο τῆς λευτεριάς, που ποτίστηκε και με τὸ αἷμα τους, τελικὰ φύτρωσε. Κάθε σπιτί εἶχε νά κλαίει κάποιο χαμένο. Μανάδες μέναν χωρὶς γιούς. Κόρες θρηνοῦσαν κλεισμένες στα χαρέμια. Γέροι ἐβλεπαν τὸ σπιτικὸ τους ἀκόμα νά μυρίζῃ κάρβουνο. Τα ανοιξιὰτικα λουλούδια μόλις φύτρωναν πάνω ἀπ' τους τάφους τῶν χαμένων. Ἢδη τὸ ὄνομα τοῦ Γιάννη Ντάβαρη εἶχε χαραχτεῖ σε κάποιο σταυρὸ σε κάποιο κοιμητήρι. Ἡ παράδοση τὸ θέλει σε νησί τοῦ Σαρωνικοῦ⁹⁰.

Δεν ἦταν κατόρθωμα ἀνθρώπινο αὐτό, που εἶχε συμβεῖ. Δύναμη θεϊκὴ τους εἶχε χαριτώσει, τους εἶχε αγιάσει. Ἀξέστοι και ἀγράμματοι οἱ πρόγονοί μας, καπνισμένοι ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ Ἀγῶνα. Μέθυσαν ἀπ' τὸ κρασί τῆς λεβεντιάς, ἐφάλλαν τὸ τραγούδι τῆς γενναιότητος, χόρεψαν τὸ χορὸ τῶν μαρτύρων. Και στεφανώθηκαν.

Πρόσωπα που άσκησαν καθήκοντα προεστού ή οπλαρχηγού στη διάρκεια της Επανάστασης:

ΚΕΡΑΤΕΑ

1. Αναγνώστης [Γεωργίου] Υδραλος
2. Αναγνώστης Σίνης

αναγνώστης Γεωργίου Υδραλος

αναγνώστης Σίνης

ΚΟΡΩΠΙ

1. Χατζή Γεωργάκης [Μιχάλη Γκίλια]

Χατζή Γεωργάκης

ΛΙΟΠΕΣΙ

1. Γιάννης Ντάβαρης
2. Αναγνώστης Γιάννη Ντάβαρης
3. Χατζή παπά Αναστάσης

γιάννης Ντάβαρης

Αναγνώστης Γιάννη Ντάβαρης

Χατζή παπά Αναστάσης

ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟ

1. Αναγνώστης Πίντζιος
2. Αναστάσης Αποστόλη

Αναγνώστης Πίντζιος

Συμπεράσματα

1. Οι Μεσογείτες συμμετείχαν ενεργά στον ξεσηκωμό του '21 και με συντονισμένες με το κέντρο κινήσεις αθροίστηκαν με τους υπόλοιπους της Αττικής για να διώξουν τον Τούρκο.
2. Ο ηγέτης που συσπείρωσε αρχικά τους επαναστάτες των Μεσογείων ήταν ο Γιάννης Ντάβαρης. Στη συνέχεια αναδείχθηκαν και άλλες ηγετικές φυσιογνωμίες: ο Αναγνώστης Γιάννη Ντάβαρης, ο Χατζή Γεωργάκης, ο Αναγνώστης Πίντζιος, ο Αναγνώστης Σίνης.
3. Εντάσσονταν είτε σαν Μεσογείτικο σώμα είτε μεμονωμένα στους μεγαλύτερους στρατιωτικούς σχηματισμούς, κάτω από τις οδηγίες διαφόρων οπλαρχηγών και έλαβαν μέρος σε μάχες μέσα και έξω απ' την Αττική.
4. Η Μεσογαία δεν αποτέλεσε πεδίο επιχειρησιακών συγκρούσεων. Έγιναν μικρές συμπλοκές και επιδρομές, κυρίως επί Κιουταχή. Χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο σαν πέρασμα ενόπλων ή αόπλων πληθυσμών τα λιμάνια της, Πόρτο Ράφτη και Θορικού.
5. Για μεγάλα διαστήματα, σε περιόδους άμεσης απειλής, οι Μεσογείτες εγκατέλειπαν τα χωριά και κατέφευγαν στα κοντινά νησιά.
6. Παρά την κακή μεταχείριση που είχαν σε ορισμένες περιόδους από τους διάφορους έλληνες «απελευθερωτές» φρουρούς του νόμου και της τάξης,

δεν αναφέρεται να «προσκύνησαν» ποτέ τους Τούρκους, λύση που εξωθήθηκαν να προτιμήσουν οι κάτοικοι της Βόρειας Αττικής επί Κιουταχί.

7. Η Μεσογαία, όπως όλη η Αττικοβιοιωτία και η Εύβοια απελευθερώθηκε τελικά με συνθήκη (πρωτόκολλο του Λονδίνου, Φεβρ. 1830). Η οριστική απομάκρυνση της τουρκικής φρουράς από την Ακρόπολη έγινε το 1833 (31 Μαρτίου).

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΙΦΤΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αρχ. Μονής Πετράκη, έγγ. Νο 67, 68, 146, 151, 158, 198. Επίσης, Γενικά Αρχεία του Κράτους (στο εξής ΓΑΚ) Βλαχ. Αθηναϊκά, φ. 194.
2. Ιω. Γιαννόπουλος, Η διοικητική οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821). Διατριβή επί διδασκαλίας. Εν Αθήναις 1971, σελ. 116-125.
3. Στο εξής Ε.Β.Ε. Την κα Κατερίνα Κορδούλη και από τη θέση αυτή ευχαριστώ.
4. Στο εξής Α.Ι.Ε.Ε.
5. Στο εξής Α.Υ.Ε.
6. Τον προϊστάμενο του Αρχείου κα Γεώργιο Κώνστα, ιδιαίτερα ευχαριστώ.
7. Κωνστ. Πίτσιου, Αθήνα 1821. Ιστορική Μελέτη. Αθήνα 1980, σελ. 238. Επίσης Κων. Χρήστου, Αγωνιστές του '21, περιοχής τέως δήμου Πλαταιών. Αθήνα 1984, σελ. 78-79.
8. Χαρακτηριστικά σε αίτηση αγωνιστή για αναθεώρηση απόφασης προηγούμενης επιτροπής διαβάζουμε: «...τίς ήλπιζεν ποτέ, ότι ο άπλουός όπλίτης τόν όποιον είχαν υπό τήν όδηγίαν μου τήν έποχήν έκείνην ήθελεν αίφνης βαθμολογηθεί άξιωματικός ή υπάξιωματικός...» βλ. Ε.Β.Ε., Κ.149, φ. Δημητράκης Νικολού ή Ντάβαρης.
9. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεία της ιστορίας των Αθηνών, τόμ. Γ', Αθήνα 1892, Παράρτημα, σελ. μγ'-μθ'.
10. G. Finley, *History of the Greek Revolution*, vol. I, Edinburg 1861. σελ. 195. Επίσης, Σπ. Τρικούπης, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασέως, Εκδ. Β', Αθήνα, Γιοβάνης, τόμ. Α', χ.χ., σελ. 177.
11. ΓΑΚ, Κ.47 Β, φ. 3, αρ. 26.
12. Πρόκειται για έξι ανέκδοτα έγγραφα που βρίσκονται στο Α.Ι.Ε.Ε. με τους αριθμούς 1687, 1688, 1689, 1690, 1691, 1692. Όλα γραμμένα με τον ίδιο γραφικό χαρακτήρα, έχουν τόν ίδιο αποστολέα και τον ίδιο παραλήπτη. Χρονολογημένο είναι μόνο ένα (Α.Ι.Ε.Ε. 1692) και άλλο ένα (Α.Ι.Ε.Ε. 1691) που αναφέρει ημέρα και μήνα. Είναι όμως όλα με ανάλογο περιεχόμενο και θεωρείται προφανές ότι γράφτηκαν όλα στο διάστημα: 12 Απριλίου (σύλληψη των ομήρων) μέχρι 25 Απριλίου (επανάσταση). Απ' αυτά στα Μεσόγεια συγκεκριμένα αναφέρονται τα τρία (Α.Ι.Ε.Ε. 1687, 1688, 1692).
13. Ο σακελλάριος Φιλάρετος είναι αθηναίος, λόγιος, ιερομόναχος. Βλ. Δ. Σουρμελής, Ιστορία των Αθηνών. Εκδ. Β', Αθήνα χ.χ., σελ. 19. Επίσης, Δ. Καμπούρογλου, Μνημεία..., τόμ. Γ', παρ. σελ. με'.
14. Ο «άγιος οικονόμος» είναι προφανώς κληρικός με τον όποιον έχουν επαφή οι κρατούμενοι. Από την προσφώνηση «άγιε έπίτροπε οικονόμε του άγιου άθηνών... κάμε τό χρέος σου ως έπίτροπος του δεσπότου...» (Ε.Ι.Ε.Ε. 1688) επίσης από τη φράση «...νά στείλετε νά τούς συνάξης εις τήν μητρόπολιν...» (Α.Ι.Ε.Ε. 1691) συμπεραίνεται ότι πρέπει να είναι οικονόμος στη Μητρόπολη Αθηνών. Αν ληφθεί υπόψη μάλιστα, η

- απουσία του Μητροπολίτη στη Λειβαδιά, ο «άγιος οίκονόμος», πρέπει να θεωρηθεί κεντρικό πρόσωπο στην εκκλησιαστική ιεραρχία της Αθήνας τις μέρες αυτές.
15. Α.Ι.Ε.Ε. 1692. Γίνεται φανερό ότι ήδη στις 15 Απριλίου οι Μεσογείτες είναι «σηκωμένοι στο ποδάρη» ώστε χρειάζεται να τους ζητήσουν οι όμηροι να ησυχάσουν.
 16. Α.Ι.Ε.Ε. 1688. Το έγγραφο είναι αχρονολόγητο. Από το περιεχόμενο και τις εκφράσεις φαίνονται ότι ο ξεσηκωμός έχει γενικευθεί. Μπορεί να γράφτηκε πριν ή μετά το προηγούμενο (σημ. 15), δηλαδή τις 15 Απριλίου.
 17. Α.Ι.Ε.Ε. 1687. Έγγραφο επίσης αχρονολόγητο. Πρέπει να γράφτηκε πριν τις 19 Απριλίου που έγινε η 3η συνέλευση (Α.Ι.Ε.Ε. 1691) ίσως να γράφτηκε και πριν τις 15 Απριλίου (Α.Ι.Ε.Ε. 1692).
 18. Α.Ι.Ε.Ε. 1691. Εδώ αναφέρεται μόνο ημέρα και μήνας, όχι έτος. Φυσικά, είναι το 1821.
 19. Α.Ι.Ε.Ε. 1692.
 20. Ανάλογα κίνητρα είχαν ωθήσει τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ να κρατήσει παρόμοια στάση. Λίγες μέρες πριν (10 Απριλίου) είχε απαγχονιστεί στην Κων/πολη από τους Τούρκους. Αλ. Δεσποτόπουλος, Νέοι διωγμοί στην Κωνσταντινούπολη. Ο απαγχονισμός του Πατριάρχη. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΒ΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήναι 1975, σελ. 130-135.
 21. Ο Ολλανδός Πρόξενος της Αθήνας στο ημερολόγιό του γράφει: «...14 'Απριλίου... Λένε ότι οι πρόκριτοι... είδοποίησαν τους επαναστάτες νά μή ζηγώσουν τήν πόλη γιατί δέν είναι άκόμα καιρός». Κυρ. Σιμόπουλος, Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21, τόμ. Ι, Αθήναι 1979, σελ. 458-59.
 22. Βλ. το ημερολόγιο του Ολλανδού Πρόξενου της Αθήνας. Κυρ. Σιμόπουλος, Πώς είδαν..., τόμ. Ι, σελ. 454-474. Επίσης τα Απομνημονεύματα του Άγγελου Γέροντα στο Δ. Καμπούρογλου, Μνημεία..., τόμ. Γ΄, παρ., σελ. μδ΄. Επίσης Τα Απομνημονεύματα Κυρίλλου Δέγλερη ηγουμένου Πεντέλης, στο Δ. Καμπούρογλου, Μνημεία..., τόμ. Α΄, σελ. 380.
 23. Για τους τρεις πρόκριτους Προκόπιο Βενιζέλο, Άγγελο Γέροντα και Παλαιολόγο Βενιζέλο, σχετικά με τη μύση τους, γράφει ο Θεοφανίδης, χωρίς όμως να αναφέρει την πηγή απ' όπου αντλεί την πληροφορία: Ιω. Θεοφανίδης, Ιστορικών Αρχείων, τόμ. Β΄, παρ. Α΄ τόμου, Αθήναι 1934, σελ. 539. Για τη μύση του Προκοπίου Βενιζέλου αναφέρει επίσης η βιογραφία του γραμμένη από τον απόγονό του Ν. Κοδρίκια, βλ. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεία..., τόμ. Β΄, Αθήναι 1890, σελ. 70-75.
 24. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεία..., τόμ. Γ΄, παρ. σελ. μδ΄.
 25. Δ. Σουρμελής, Ιστορία..., σελ. 14. Επίσης, Απομνημονεύματα Κυρίλλου..., στο Δ. Καμπούρογλου, Μνημεία..., τόμ. Α΄, σελ. 387. Σχετικά με τον οπλαρχηγό βλ. Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821 οι Μεσογείτες και ο Γιάννης Ντάβαρης. Άθήναι 1971.
 26. Κ. Διαμάντης, Αθηναϊκόν Αρχείον. Εν Αθήναις 1971, σελ. 12. Επίσης, Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 32. Παρόλο που είναι λογικό ο αρχηγός των Μεσογειτών να ήταν γνωστός των μυστικών της Εταιρείας, οι φιλικοί στην Αττική ήσαν λιγιστοί: «Ήσαν... αί Άθηναι κατά μέρος μεμνημένοι του μυστηρίου περί του πολέμου...» Ιω. Φιλήμων, Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επαναστάσεως. Αθήναι, τόμ. Γ΄, 1859, σελ. 126. Χαρακτηριστικό είναι ότι, ο ίδιος ο Φιλήμων σε συνολικό κατάλογο 692 φιλικών που δημοσιεύει αναφέρει μόνο 2 Αθηναίους. Ιω. Φιλήμων, Δοκίμιον..., σελ. 387-416. Επίσης, στο Αρχείο Σέκερη με 520 φιλικούς κανένας από την Αττική δεν περιλαμβάνεται. Ι.Α. Μελετόπουλος, Η Φιλική Εταιρεία, Αρχείον Π. Σέκερη. Άθηναι 1967.
 27. Υπογράφουν στο πιστοποιητικό 3 Μεσογείτες γνωστοί Μαρχοπουλιώτες: ο Παππά Γιάννης του Παππά Πέτρου, ο Αναγνώστης Αλαγιάννης, και ο Γιάννης Βασιλη. Επίσης ο Σιδέρης Πετράκης, άγνωστος στα Μεσόγεια.

28. Ο καπετάνιος από τον Πόρο είναι ο Κωνσταντής Μάνεσης. Γ.Α.Κ., Αριστεία, φ. 303.
29. Βλ. όπου σημ. 29.
30. Αν και πλησιέστερη η Εύβοια αποκλείεται, αφού εκεί έδρευαν τουρκικές δυνάμεις. Για το ότι Μεσογέτες κατέφυγαν στην Κέα τον καιρό αυτό βλ. C.H. Rouquerville, Η ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης. Μετ. Θ. Ζαφειρόπουλος, τόμ. Γ', Αθήναι 1890, σελ. 159. Για το ότι κατέφυγαν στα νησιά του Σαρωνικού βλ. Αποφ. Εφ. Αθηνών 28011/1867, σελ. 1097.
31. Από περιγητή που διασχίζει τέλη Δεκεμβρίου του '21 τα Μεσόγεια και διανυκτερεύει στο Μαρκόπουλο συμπεραίνουμε ότι το χωριό κατοικείτο από έντρομους όμως κατοίκους· M. Rayband, Memoires sur la Grece pour servir a l'Histoire de la Guerre de l'Independance, Accompanie's de Plans Topographiques, vol. II, Paris, 1824, σελ. 99-101, από Κ. Σιμόπουλος, Πώς..., τόμ. Ι, σελ. 298-299. Επίσης, Γ. Χατζησωτηρίου, Ιστορία της Παιονίας και των Ανατολικά του Υμηττού περιοχών (1205-1973), Αθήνα 1973, σ. 488-489.
32. Α.Ι.Ε.Ε. 1726/3. Το έγγραφο είναι δημοσιευμένο Δ. Καμπούρογλου, Η συνθήκη Αθηναίων και Τρούρκων του 1822. Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδος, Σιδέρης, Αθήναι 1925, σελ. 76-78. Επίσης, Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 140-142.
33. Στις 29 Ιαν. 1822 «εκλέγεται» πεντηκόνταρχος ΓΑΚ, Κ.47, Τμ. Β', φ. 9, αρ. 9. Το έγγραφο είναι δημοσιευμένο. Κ. Διαμάντης, Αθηναϊκόν..., σελ. 38. Στη Συνθήκη Παραδόσεως του Κάστρου 9 Ιουνίου, βλ. σημ. 32, μαζί με άλλους 10 καπετάνιους συνογράφει. Το ίδιο και λίγες μέρες πριν (6 Ιουνίου), στο υποσχετικό Α.Ι.Ε.Ε. 1726/2. Δημοσιευμένο, Δ. Καμπούρογλου, Η συνθήκη..., σελ. 74-75.
34. Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 136. Επίσης, Δ. Σιδέρης, Παιονία (Λιόπεσι), Αθήναι 1964, σελ. 119.
35. Σε πιστοποιητικό που χορηγούν οπλαρχηγοί σε αγωνιστή από το Κορωπί αναφέρουν: «Πιστοποιούμε... ότι ο Σταμάτιος Κακάκης... παρευρέθη... υπό τήν οδηγίαν του 'Ιωάννου Ντάβαρη, εις τήν έν Πελοπόννησώ καταδιώξιν του Δράμαλη...» Ε.Β.Ε. Κ.67, φ. Κακάκης Σταμάτιος. Επίσης ωλ. Ε.Β.Ε., Κ.62, φ. Θεοχάρης Σταμάτιος.
36. Δ. Σουρμελής, Ιστορία..., σελ. 53.
37. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα πιστοποιητικά σχεδόν όλων των μεσογειτών αγωνιστών αναφέρονται σ' αυτή τη μάχη.
38. Επίσης συχνά στα πιστοποιητικά των αγωνιστών γίνεται μνεία για τη συμμετοχή τους στην εκστρατεία αυτή.
39. Ιω. Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα. Επιμ. Γιάννης Βλαχογιάννης, Εκδ. Β', Βαγινάκης, Τόμ. Α', Αθήναι 1947, σελ. 176-177.
40. Δ. Σουρμελής, Ιστορία..., σελ. 97.
41. Συμβ. 890/1845, Δ. Σούτσος, Συμβ. 71/1847, Δ. Σούτσος, συμβ. 897/1848, Δ. Σούτσος. Πρέπει να πέθανε στο διάστημα 1848-1855, όντας πρόκριτος. Αποφ. Αρείου Πάγου, 40/1856, σελ. 262-263.
42. Αρχεία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας. Επιμ. Ιω. Βλαχογιάννη, Α' Αθηναϊκόν Αρχείον, Τόμ. Α', Εν Αθήναις 1901, σ. 521. Επίσης, Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 144.
43. Συμβ. 490/1846, Θ. Γρυπάρης. Η υπογραφή του Αναγνώστη Γεωργίου Υδραίου είναι ακριβώς ίδια με εκείνη του Αναγνώστη Υδραίου, π.χ. συμβ. 71/1845, Δ. Σούτσος, και με εκείνη του Αναγνώστη Υδριώτη, π.χ. συμβ. 890/1845, Δ. Σούτσος.
44. «...ή έπαρχία πρό ήμερών άπαντά μέ έράνους και συνεισφοράς τών πολιτών όλα κατ' έκτασιν τά άναπόφευκτα έξοδα του φρουρίου, στρατοπέδου και έπαρχίας· οι ίδιοι οι πολιται κατέβαλον πρό όλίγων ήμερών και άλλας 20.000: περίπου γρόσια εις τής έπιτροπής τάς άνάγκας...» Γ.Α.Κ., Διοικ. Επιτρ. φ. 178. Επίσης «...ή έπαρχία μας εί-

- χε καταβάλει πολλαπλάσιον τόν ἔρανον τῶν γρ. 40.000 καί μέ χρηματικάς συνεισφοράς καί μέ τό διπλοδέκατον τῶν γεννημάτων καί μέ τόσα ἄλλα εἶδη ἐράνων, οἱ ὅποιοι εἶθελε συμποσοῦνται εἰς τριπλάσιον καί τετραπλάσιον ἀριθμόν τοῦ προσδιορισμένου ἐκείνου ἐράνου.» Γ.Α.Κ., Αντικ. Επιτρ., φ. 236. Ενδεικτικό της συνεισφοράς των Μεσογείτων στην προσπάθεια εξεύρεσης χρημάτων για την αντιμετώπιση των αναγκών είναι το παρακάτω σημείωμα που δόθηκε σε λιοπεσώτη αγωνιστή: «ἀκρόπολι τίν 28 Ιουνίου 1826 ἐλίφθισαν δάνια ἀπό τόν ἀντρίκο λιάκι δι αναγκας τις πολιορκιας τοῦ φρουριου ἄθινον γροσια ἑξακοσια τα ὅπια θέλουν του δοθι αὔθις μετα τιν πολιορκιαν ἀπο τας ἀθηναικας προσόδους. Ιω: Γκουρας» Ε.Β.Ε., ΚΙΟ, φ. 963. Ανδρῆκου Δημήτριος.
45. Γ.Α.Κ., Διοικ. Επιτρ., φ. 178. Επιστολή Γκούρα προς την Διοικητική Επιτροπή στις 4 Μαΐου 1826.
 46. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδ., φ. 11ε. Δημογέροντες των Μεσογείων υπογράφουν οι: Αναγνώστης Πίντζιος, Μελέτης Βασιλῆς, Χατζῆς Γιωργάκης, και Αναγνώστης Σίνης. Ο Μελέτης Βασιλῆς (Βασιλείου) που υπογράφει σαν δημογέροντας Μεσογείων, παρότι Χασιώτης, πιθανόν να χρησιμοποιείται για να έχει μεγαλύτερο κύρος το έγγραφο. Εξάλλου τις ημέρες αυτές, που ὅλοι ἦσαν συγκεντρωμένοι σε στρατόπεδα στο κέντρο, υπήρχε φαίνεται ρευστότητα ως προς τόν τόπο καταγωγῆς. Ἔτσι συναντάμε πάλι τον Μελέτη Βασιλείου ἀπό τη Χασιά, και τον Αναγνώστη Πίντζιο ἀπό το Μαρκόπουλο Μεσσαγίας, να υπογράφουν μαζί με ἄλλους γνωστούς ἀθηναίους, σαν δημογέροντες Ἀθηνῶν. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδ., φ. 11ε. Σχετικά με τις ζημιές των στρατιωτῶν που ἔκαναν στα κτήματα και τα ζῶα των Μεσογείτων, επίσης βλ. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδ., φ. 11α.
 47. Κ. Διαμάντης, Αρχεῖον..., σελ. 159, 165, 168, 226, 257.
 48. Κ. Διαμάντης, Αρχεῖον..., σελ. 319.
 49. Περίπου 1 χρόνο χρόνο ἀργότερα (6 Σεπ. '27) οι Χασιώτες και οι Μενιδιάτες δικαιολογούνται για την ἐνέργειά τους ἀπὸς τὴν Δημ. Λέξα: «...ἡμεῖς ἤμεθα ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ὑποφέραμεν τόσα βάσανα ἀπὸ τούς Βλάχους, οἱ ὅποιοι μᾶς ἐγύμνωσαν εἰς τόν καιρὸν τοῦ Γκούρα καί εἰς τόν καιρὸν τοῦ Βάσου... τό ἔθνος μᾶς ὠργίσθη διατί ἐπροσκυνήσαμεν... τὰ ὅσα ἔγιναν ἕως τώρα ἔγιναν καλ ἀπὸ ἐσᾶς καλ ἀπὸ ἡμᾶς... τώρα χωρὶς ἀναβολήν καιροῦ... νά μᾶς ξαναελευθερώσεις καί ἡμεῖς μέ ἐσᾶς εἴμασθε...» Γ.Α.Κ., Υπ. Πολ., φ. 207.
 50. Γ.Α.Κ., Σουλ. Βλαχ., φ. 57, αρ. 134, ἐπίσης Γ.Α.Κ., Σουλ. Βλαχ. Εκτελ., φ. 20, αρ. 42.
 51. Γ.Α.Κ., Υπ. Πολέμου, φ. 205.
 52. Σπ. Τρικούπης, Ιστορία..., τόμ. Δ', σελ. 57. Επίσης «...μετά συμπλοκήν τινά (1 Ἰουλίου) περί τῶ Λιόπεσι...» Γεωργ. Κρέμος, Νεωτάτη Γενική Ιστορία, ως τέταρτος τόμος συμπληρωματικῆς της Γενικῆς Ιστορίας του Α. Πολυζωίδου. Ἀθήναι 1890, σελ. 907. Επίσης «1 Ἰουλίου. Οἱ ἐχθροὶ ἐπήγαν εἰς τὰ Μεσόγεια· δέν ἐμάθαμεν τί ἔκαναν». Νικ. Καρῶρης, Ημερολόγιον Πολιορκίας Ἀθηνῶν, στα Απομνημονεύματα Ἀθηναίων Ἀγωνιστῶν, Επιμ. Εμ. Πρωτοφάλης, στη σειρά Απομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν του '21, χ.χ., σελ. 67.
 53. Γ.Α.Κ., Υπ. Πολ., φ. 213, ὅπου ὑπάρχει ἀναλυτικὴ κατάσταση των στρατιωτῶν που εἶχε ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν του ο νεαρός μεσογείτης καπετάνιος και καταγραφή των ἐξόδων στο διάστημα της παραμονῆς τους στο κάστρο.
 54. Για την τοπογραφία του Κάστρου βλ. Κ. Μπίρης, Το κάστρο της Ἀθήνας στην Επανάσταση, Νέα Ἔστια 40 (1946), σελ. 1037-1042, 1129-1133.
 55. Αρχεῖα της Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ιστορίας. Αρχεῖον Ιω. Μακρυγιάννη. Επιμ. Ιω. Βλαχογιάννη, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1907, σελ. 524. Υπόμνημα της Κ' Εικόνος που ζωγράφισε ο Π. Ζωγράφος καθ' υπαγόρευση του στρ. Μακρυγιάννη.
 56. Ιω. Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα..., τόμ. Α', σελ. 274.

57. Σχετικά με τη σχέση του Γιάννη Ντάβαρη και Αναγνώστη Γιάννη Ντάβαρη βλ. Κώστα Πρίφτη, Γύρω από το πρόσωπο του Γιάννη Ντάβαρη, Συμβολή 21 (1983), σελ. 13-22.
58. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδ., φ. 11δ.
59. Η Μαρία Μιχαήλ-Δέδε τοποθετεί τις ημέρες αυτές τη σφαγή του Θανάση Γκίκα στο πηγάδι του Ξερέα, έξω από το Κορωπί, καθώς η προφορική παράδοση διέσωσε, Μ. Μιχαήλ-Δέδε, Άγνωστοι Μεσογεΐτες Αγωνιστές του '21, Συμβολή 13 (1981), σελ. 19-21.
60. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιον..., σελ. 75.
61. «...δέν ήκουσε ότι οι Τούρκοι κατέβησαν τότε κάτω της Κερατέας...». Αποφ. Εφετ. Αθηνών, 28011/1867, σελ. 1116. Κατάθεση στρατιώτη από το σώμα του Μαυροβουνιώτη σε δίχη σχετικά με τα δάση της Λαυρεωτικής. Ανάλογη εικόνα μας δίνει έγγραφο με ημερομηνία 9 Ιουλίου από την Αίγινα: «από πλοίων έλθόν από Αθήνας έπίτηδες ταύτην τήν ώραν πληροφορούμεθα ότι οι τουρκοί έφθασαν εις εκείνα τά μέρη οι κάτοικοι με τάς οικογενείας των κατέφυγον εις τά παράλια, διά νά έμβουν εις τά πλοία καί διασωθούν εις τάς διαφόρους νήσους. αλλά κακή τύχη... ή έλλειψις τών αναγκαιούτων αναλόγων πλοίων, τούς έμποδιζούν τήν μετάβασιν καί κινδυνεύουν νά αιχμαλωτισθούν...» Γ.Α.Κ., Συλ. Βλαχ., φ. 57.
63. «...έπί Κιουταχή ήν ό Σιδέρης Γκίνης κάτοικος Κουβαρά εις Αίγινα μετ' άλλων συχωρίων του καί εκείθεν έβλεπε εις τάς επιδικούς θέσεις τά δάση της Λαυραιωτικής πυρκαϊάν επί πέντε ήμέρας...» Αποφ. Εφετ. Αθηνών, 28011/1867, σελ. 1124. «...έπί Κιουταχή παρετρηίτο καί εκ τών νήσων καί εκ της Έλευσίνος καπνός εκ πυρκαϊών τών δασών της Αττικής καί παρά διαφόρων τότε έμαθεν ό Κύριλλος Δέγλερης ότι καί εις τάς ανωτέρω θέσεις τά δάση της Λαυραιωτικής έβαλον τότε πύρ οι Τούρκοι πρόσ καταστροφήν τών φωλεών τών Έλλήνων, ως ώνόμαζον εκείνοι τά καταφύγια ταύτα τών Έλλήνων καί πρόσ άνεύρεσιν τών ύπ' αυτών κεκρυμένων πραγμάτων (ζώων)...» ό.π.π., σελ. 1137, επίσημ. ό.π.π., σελ. 1099.
64. Γ.Α.Κ., Διοικ. Επιτρ., φ. 210.
65. Σε κατάσταση που φαίνεται το κριθάρι και το γρασίδι που έφαγαν τα άλογα της Καβαλαρίας του Τακτικού με ημερομηνία 10 Μαΐου 1826, 2 μόνο μεσογεΐτες αναφέρονται: ο Γιάννης Ντάβαρης και ο Χατζή Γεωργίου Κρουσαλιώτης. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδος, φ. 11ε.
66. Ίσως να στέλλεται προπομπός της μελετώμενης, από τη Διοίκηση και τον Gordon, εκαστρατείας στα Μεσόγεια, βλ. σημ. 74, 75, 76, 77, 78.
67. Γ.Α.Κ., Αντικ. Επιτρ., φ. 232.
68. Το έγγραφο πρωτοδημοσιεύτηκε από τον Σιδέρη Δημ. Σιδέρης, Παιανία..., σελ. 105. Σχετικά με την άνάγνωση του εγγράφου βλ. Κ. Πρίφτης, Γύρω..., σελ. 21, σημ. 5. Ο Χριστόδουλος, που επίσης αναφέρεται, είναι άγνωστος· ίσως είναι ο Σταμάτης Χριστόδουλος από Κερατέα, που υπηρέτησε ως μπουλουκτζής και έλαβε μέρος στις μάχες του Φαλήρου Ε.Β.Ε., Κ.227, φ. Χριστόδουλος Σταμάτης.
69. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 221.
70. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 221.
71. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 207.
72. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 72.
73. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 236.
74. Αρχειά της Νεωτέρας..., τόμ. Α', σελ. 94. Γ. Κατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 145.
75. Αρχειά της Νεωτέρας..., τόμ. Α', σελ. 98.
76. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεία..., τόμ. Γ', παρ. σελ. β'. Γ. Κατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 146.

77. Αρχεία της Νεωτέρας..., τόμ. Α', σελ. 101, Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 147.
78. Αρχεία της Νεωτέρας..., τόμ. Α', σελ. 94. Φαίνεται πάντως ότι σε κάποιο ποσοστό το αρχικό σχέδιο εφαρμόστηκε. Στο ημερολόγιο του Παναγή Πούλου διαβάζουμε: «21 'Απριλίου 1827... Σήμερα πλέον έγινεν ή απόφασις νά κινηθοῦν τό βράδυ. Ὁ Μακρυγιάννης στέλλει καί τόν Ἰωσήφ μέ ἑκατόν στά Μισόγεια.» Παν. Πούλος, Ημερολόγια Πολιορκίας Αθηνών, στα Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών..., σελ. 59.
79. Γ.Α.Κ., Υπ. Πολ., φ. 213. Βλ. σημ. 53.
80. Γ.Α.Κ., Αντικ. Επιτρ., φ. 232.
81. Γ.Α.Κ., Γεν. Φροντ., φ. 1.
82. Γ.Α.Κ., Γεν. Φροντ., φ. 1.
83. Χαρακτηριστικό είναι έγγραφο που βρίσκεται στο αρχείο του Παπα-Γιάννη Ηλία (Μαρχόπουλο).
84. Γ.Α.Κ., Γεν. Γραμ., φ. 192.
85. Α.Υ.Ε., φ. 9/1, 1830.
86. Α.Υ.Ε., φ. 9/1, 1830.
87. Ιω. Καποδίστριας, Επιστολαί, μτφ. Μ.Γ. Σχινά, τόμ. 4, Αθήναι 1843, σελ. 85.
88. Περισσότερα σχετικά με τη διαδικασία μεταβίβασης της γης βλ. Κ. Πρίφτης, Η γαιοκτησία στην Αττική: το πέρασμα από τους Τούρκους στους Έλληνες (Αναφορά στα Μεσόγεια), Συμβολή 22 (1985), σελ. 19-28.
89. Δ. Σουρμελής, Ιστορία..., 303-304. Επίσης Α.Υ.Ε., φ. 98/2γ, 1831.
90. Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 45.

Summary

THE CONTRIBUTION OF THE MESSOGITES IN THE WAR OF INDEPENDENCE

This paper which is based on evidence supplied by historical data, is a review of the most important events which took place during the Greek War of Independence (1821-28).

The Messogites, that is the Arvanite population of the villages of SE Attica, under their leader John Dávaris, fought in many battles, which took place not only in Attica but also in other adjacent areas.

In the Messogea area itself, battles were not fought but its small and relative safe harbours were continuously used either by the Greek fighters or by the non-combatant greek population of Attica.

The Messogea area, together with the rest of Attica, Beotia and the island of Euboea, were finally liberated only by the 1830 London Treaty.